

13.1.2017

EOAK/4976/2016

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Jussi Pajuoja

Esittelijä: Esittelijäneuvos Pasi Pölönen

ASIANAJOSALAISUUTTA LOUKANNUT PERUSTEETON ASIAKIRJOJEN TARKASTUS VANKILASSA

1 KANTELU

Kantelija pyysi tutkimaan Mikkelin vankilan menettelyä edellyttäen vankilaan kantelijaa tapamaan 7.10.2016 tullee asianajajalle palautettavan asiakirja-aineiston luovuttamista tapamista edeltävänä päivänä vankilaviranomaisten haltuun ja tarkastettavaksi. Kyse oli aiemmalla 29.9.2016 käynnillä jätetyn asiamiesaineiston pois noutamisesta.

Kantelun mukaan asianajajan soiton jälkeen osaston E3-5 vartija ilmoitti kantelijalle, että päivystäjältä tulleen ohjeen mukaan hänen pitää luovuttaa seuraavaksi päiväksi asiamiehelleen valmistelemat asiakirjat (kaksi mappia) tarkastusta varten ja että aineisto tuodaan vankilan henkilökunnan toimesta 7.10.2016 asiamiestapaamiseen. Näin asiassa myös meneteltiin kantelun mukaan. Kantelija kysyy, onko Mikkelin vankilan toiminta ollut lainmukaista.

2 SELVITYS

Kantelun johdosta hankittiin seuraavat selvitykset ja lausunto:

- Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön 14.12.2016 lausunto (280/802/2016)
- Mikkelin vankilan johtajan A:n 23.11.2016 selvitys
- kolmen rikosseuraamusalueen lakimiesten vastaukset Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön tiedusteluun.

Selvitys- ja lausuntopyynnössäni pyysin kiinnittämään huomiota erityisesti seuraaviin seikkoihin:

1. Mikä oli menettelyn oikeudellinen peruste ja luonne?
2. Mikä oli menettelyn tosiasiallinen peruste (asiallinen tarve/mikä tarkoitusperä asiakirjojen tarkastuksessa on ollut)?
3. Onko kyse Mikkelin vankilan yleisemmästä käytännöstä ja jos on, mistä asti sitä on noudatettu? Onko muissa vankiloissa vastaavaa käytäntöä?

3 RATKAISU

3.1

Selvitys ja oikeusohjeet

Oikeusasiamiehen kanslian selvityspyynnössä esitetyistä yksilöidyistä kysymyksistä huolimatta Mikkelin vankilan **johtaja A:n** selvityksessä rajoitetaan seuraavaan:

Päivystävä rikosseuraamusasiamies B oli kehottanut osastovartija C:tä pyytämään kantelijalta "kassin, jossa paperit olivat, läpivalaisua varten asianajajan saapumista edeltävänä päivänä. Asiakirjakassi on läpivalaistu Mikkelin vankilan vastaanotossa, muuta tarkastusta sille ei ole suoritettu. Henkilökunta luovutti kassin asianajajalle seuraavana päivänä."

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön lausunnossa katsotaan, että asianajajien ja muiden oikeudenkäyntiasiamiesten ja -avustajien kohdalla on kyse ammattiryhmästä, jonka työn luonne on korostetun luottamuksellista. Taustalla on perustuslain 10 §:ssä turvattu yksityiselämän ja viestinnän luottamuksellisuuden suoja ja perustuslain 21 §:ssä turvattu oikeudenmukainen oikeudenkäynti.

Keskushallintoyksikön mukaan vangin hallussa oleviin asiamieheltään saamiin asiakirjoihin tulee soveltaa vankeuslain 12 luvun 4 §:n sääntelyä. Pykälän 1 momentin mukaan vangin asianajajalleen tai muulle oikeudenkäymiskaaren 15 luvun 2 §:n 1 tai 5 momentissa tarkoitettulle oikeudenkäyntiasiamiehelle tai -avustajalle osoittamaa kirjettä tai muuta postilähetystä ei saa tarkastaa eikä lukea. Pykälän 2 momentin mukaan vangille saapunut kirje tai muu postilähetys, johon merkitystä lähettäjä tiedosta ilmenee, että kirjeen lähettäjä on 1 momentissa tarkoitettu asiamies, saadaan vangin läsnä ollessa avata ja sen sisältö tarkastaa lähetyksen sisältämää viestiä lukematta, jos on syytä epäillä, että kirje sisältää 9 luvun 1 §:n 1 tai 2 momentissa tarkoitettuja aineita tai esineitä. Tarkastuksessa noudatetaan muutoin, mitä 1 §:n 3 momentissa säädetään.

Mikkelin vankilan selvityksen mukaan kantelussa tarkoitettut kaksi asiakirjamappia on läpiväläistetty. Muuta tarkistusta niihin ei ole kohdistettu. Kuitenkaan vankilan selvityksestä tai asiointilomakkeeseen 17.10.2016 annetusta apulaisjohtajan vastauksesta ei ilmene, että asiassa olisi ollut syytä epäillä asiakirjakassin sisältäneen vankeuslaissa tarkoitettuja kiellettyjä aineita tai esineitä. Keskushallintoyksikön lausunnon mukaan siinäkin tapauksessa, että käsillä olisi ollut konkreettinen epäily kielletystä sisällöstä, olisi mapit voitu tarkistaa vangin läsnä ollessa niiden saapuessa vankilaan.

Toimivalta asiamieheltä saapuvan postin avaamisesta ja tarkistamisesta päättämiseen on vankilan työjärjestyksessä määrätty ohjaus- tai valvontatehtävissä toimivalla virkamiehellä. Selvityksen mukaan päivystävä rikosseuraamusesimies on kehottanut osastonvartijaa pyytämään asiakirja-aineiston kantelijalta. Vankilan työjärjestyksen mukaan vankipostin tarkastamisesta huolehtiminen kuuluu rikosseuraamusesimiehen (vt11) tehtäviin. Selvityksen mukaan Mikkelin vankila on ilmoittanut täsmentävänsä työjärjestyksessä päätöstoimivaltaa asiamiespostin avaamisen ja tarkastamisen osalta lain edellyttämällä tavalla.

Keskushallintoyksikkö totesi, että selvityksessä ei oteta lähemmin kantaa menettelyn oikeudelliseen tai tosiasialliseen perusteeseen tai käytännön yleisyyteen vankilassa. Asiointilomakkeeseen annetun vastauksen mukaan käytäntö on ilmeisesti harvinainen, muttei poikkeuksellinen.

Rikosseuraamuslaitoksen aluelakimiehiltä hankittujen selvitysten mukaan muissa vankiloissa ei ole vastaavaa käytäntöä.

Keskushallintoyksikkö katsoi, että Mikkelin vankilassa on kaiken kaikkiaan menetelty asiassa lain vastaisesti.

3.2

Kannanotto

3.2.1

Oikeusasiamiehen selvityspyyntöön vastaaminen

Eduskunnan oikeusasiamiehellä on perustuslain 111 §:n ja eduskunnan oikeusasiamiestä annetun lain 7 §:n mukaan oikeus saada viranomaisilta ja muilta julkista tehtävää hoitavilta laillisuusvalvontaansa varten tarvitsemansa tiedot. Virkamiehen virkavelvollisuuksiin katsotaan

vakiintuneesti kuuluvan velvollisuus antaa oikeusasiamiehelle tämän laillisuusvalvonnassa pyytämät tiedot ja vastata oikeusasiamiehen selvityspyynnössä esittämiin kysymyksiin.

Perustuslakia koskevan hallituksen esityksen (HE 1/1998 vp) mukaan perustuslain 111 §:n mukainen ”tietojensaantioikeus ehdotetaan kirjoitettavaksi nykyisiä säännöksiä yleisempään muotoon ja riittävän kattavaksi oikeuskanslerin ja oikeusasiamiehen tehtävien tehokkaan hoitamisen kannalta. Siten perustuslaissa turvattu tietojensaantioikeus ei rajoittuisi viranomaisten pöytäkirjoihin, vaan kattaisi periaatteessa kaikki viranomaisen tai muun julkista tehtävää hoitavan hallussa olevat laillisuusvalvontaa varten tarvittavat tiedot.”

Vastaavasti eduskunnan oikeusasiamieslakia koskevan hallituksen esityksen (HE 202/2001 vp) mukaan mainitun perustuslain ”Säännöksen katsotaan tarkoittavan yleistä tietojensaantioikeutta, joka ei riipu esimerkiksi tietojen tai asiakirjojen salaisuudesta, vaan siitä, mitä lainvalvontatehtävän hoitamiseksi tarvitaan (PeVM 7/2000 vp).”

Olen kiinnittänyt 24.10.2016 antamassani päätöksessä (Dnro 5540/4/15) Mikkelin vankilan johtaja A:n ja apulaisjohtaja D:n huomiota siihen, että eduskunnan oikeusasiamiehelle toimitetaan hänen pyytämänsä selvitykset. Vankilan johtaja vastaa viime kädessä siitä, että hänen alaisensa virkamiehet antavat vankilalta pyydettyt selvitykset.

Totean, että Mikkelin vankilan johtaja on jälleen, myös edellä mainitun päätökseni jälkeen, laiminlyönyt vastata selvityspyynnössäni esittämiin yksilöityihin kysymyksiin. Selvityksessä ei ole vastattu kysymyksiini menettelyn oikeudellisesta ja tosiasiallisesta perusteesta eikä siihen, onko menettely vankilassa yleinen.

Kiinnitän Mikkelin vankilan johtajan vakavaa huomiota laiminlyöntiin oikeusasiamiehelle tietojen antamisessa. Erityisesti kiinnitän huomiota laiminlyönnin toistuvuuteen.

3.2.2 Pääasia

Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen on 18.6.2010 antamassaan päätöksessään (dnro 3010/4/08) käsitellyt kysymystä oikeudenkäyntiaineiston hallussapidosta vankilassa ja todennut, että ”... oikeudenkäyntiasiakirjan hallussapitoon voidaan ylipäätään vankilassa puuttua vain sellaisissa poikkeuksellisissa yksittäistapauksissa, joissa hallussapitoon liittyy konkreettinen, todellinen ja perusteltu turvallisuusuhka”.

Tässä asiassa oikeudenkäyntiaineiston hallussapito sellissä on sallittu, eli aineistoon ei ole katsottu liittyvän tarkoitettua turvallisuusuhkaa. Jostain syystä vankilassa on kuitenkin sittemmin katsottu, että aineiston tarkastaminen läpivalaisemalla kiellettyjen aineiden tai esineiden löytämiseksi on ollut perusteltua. Näin on tehty siinä vaiheessa, kun aineisto on tullut luovutettavaksi takaisin kantelijan asiamiehelle.

Kuten edellä on todettu, Mikkelin vankila ei ole millään lailla vastannut suoraan esittämiini kysymyksiin siitä, miksi asiassa on menetelty kuvatulla tavalla. Asiassa voidaan näin ollen vain arvailla, onko vankilassa ollut epäily siitä, että kantelijalla olisi jotain kiellettyä hallussaan, jonka hän pyrkii lähettämään vankilan ulkopuolelle asiamiehen välityksellä, vai onko kyse ollut vain käytännöstä tai yksittäistapauksellisesta menettelystä, jonka oikeudellisia ja/tai tosiasiallisia perusteita ei ole vankilassa itsessäänkään hahmotettu tai mietitty.

Joka tapauksessa selvityksen valossa on selvää, että asiassa on menetelty vankeuslain 12 luvun 4 §:n vastaisesti. Selvityksessä ei ole esitetty mitään sellaista konkreettista seikkaa, joi-

den perusteella vankilalla voitaisiin katsoa olleen perusteet puuttua kantelijan ja tämän asia-miehen väliseen, asianajosalaisuutta nauttivaan privilegioituun aineistoon. Pidän lainvastaista menettelyä vakavana.

Menettelyn moitittavuutta korostaa entisestään se, että asiassa ei ole menetelty edes siten kuin Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö lausunnossaan esitti, eli varaamalla kan-telijalle tilaisuutta olla läsnä aineiston tarkastamisessa. Tämän menettelymuodon tarkoitukse-na on turvata asianajosalaisuutta siten, että privilegioitu aineisto ei tule tai jää asianosaisen oman kontrollin ulkopuolelle asianosaisen suostumuksen vastaisesti.

4 TOIMENPITEET

Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 10 §:n 1 momentin nojalla annan Mikkelin van-kilalle huomautuksen edellä kohdissa 3.2.1 ja 3.2.2 selostetuista lainvastaisista menettelyistä.

Tässä tarkoituksessa lähetän Mikkelin vankilan johtajalle A:lle jäljennöksen tästä päätöksestä-ni.

Lähetän tämän päätökseni myös tiedoksi Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikölle.